

ПРАДМОВА

Шмат чаго сказаць ня буду магчы, прозьвішчы ды й падзеі з гэтага гэраічнага часу сьцэрліся назаўжды, але галоўнае, безумоўна, помніцца. Вельмі мяне цешыць, што хочаце адлюстраваць для гісторыі мінулае. Дай Божа Вам посьпеху. Небясьпека, аднак, у гэтым вялікая. Існуе цяпер столькі поглядаў, думак, інтэрпрэтацыяў... Успаміны павінны быць зусім аб'ектыўнымі. Ці здольны чалавек — удзельнік падзеяў — быць аб'ектыўным? А дзе дакуманты? Дакуманты — ж у нашых руках амаль не існуюць.

Надзея Абрамава–Тэадаровіч¹

Канец ХХ ст., незалежна ад нашае гатоўнасьці й жаданьня, змушае агледзець і падрахаваць зробленае, колькасна ды якасна, у кожнай галіне, на сваёй дзялянцы. І пры такіх агледзінах — не апошніх гадоў, не апошніх дзесяцігодзьдзяў, а зробленага цягам стагодзьдзя, — становіцца відавочным, што нікуды не зьнікалі імёны дзеячоў, што ня ўчора мы дачуваліся пра існаваньне беларускага Вялікага Княства Літоўскага, што не за нашым часам паўстала тарашкевіца. Беларуская гісторыя ХХ ст. зьбольшага напісаная. Зьбольшага, бо існуюць у ёй яшчэ прагалы — тэмы, падзеі, інтэрпрэтацыі, рэфлексіі, адным словам, тыя часткі агульнага цэлага, адсутнасьць якіх калі й не зьмяняе карціны мінулага, дык прынамсі робіць

¹ Зь ліста да А. Вініцкага. 28 ліпеня 1965 г. Архіў БІНІМ.

яе менш каляровай, вузейшай, прасьцейшай. Гэта — *вырваныя бачыны з Кнігі Гісторыі*. Адшукаць гэтыя бачыны й укладзе іх у Кнігу, няхай адно паасобныя зь іх — такім бачыцца заданьне й сэнс гэтай публікацыі.

Пры гэтым варта адцеміць, што дакумэнтаў, якія маглі б стацца глебаю высноў і абгрунтаваньняў, на эміграцыі бадай што нямашака (а ўжо што да такіх тэмаў, як Саюз Беларускай Моладзі, то, відаць, — і ў Беларусі²). Існуюць фактычна дзьве крыніцы. Першая — артыкулы ў беларускім эміграцыйным друку. Калі гаварыць пра падзеі II Сусьветнае вайны, тут варта згадаць такія публікацыі, як «Другая Сусьветная вайна на Беларусі. Бібліяграфічны даведнік» Юркі Віцьбіча³, А. К. «Праўда аб савецкай партызаншчыне»⁴, Ст. Крушыніча «Праўда аб савецкіх партызанах»⁵, «Партызаны на Меншчыне»⁶, У. Курьловіча «На роднай зямлі. Гутарка з камандзірам УПА»⁷, Гаравога

² Ул. Гарэлік (М. Латушкін) згадвае: «Перад нямінчай эміграцыяй юнаку Катковічу даручылі вялікую скрыню архіўных матар’ялаў, якую ён давёз цягніком да Вілейкі, дзе разам з ёй пайшоў у партызаны, як пасья пераказаў П. Сычэньнік. Другую невялікую скрынку з важнейшымі архівамі я завёз у Нямеччыну, дзе здаў на перахаваньне ў невялікім мястэчку каля 15—20 кілямэтраў ад горада Хемніца» (Ул. Гарэлік. Успаміны пра арышт штабу СБМ // Беларус (Нью Ёрк). №466. 2000. Студзень. С. 2). Пра адсутнасьць архіваў у Беларусі ўскосна сьведчыць першая манаграфія, прысьвечаная СБМ: А. Каваленя. Прагерманскія саюзы моладзі на Беларусі. 1941—1944. Вытокі. Структура. Дзейнасьць. Мн., 1999.

³ Юрка Віцьбіч. Антыбальшавіцкія паўстаньні і партызанская барацьба на Беларусі. Нью Ёрк, 1996. С. 342—355.

⁴ Беларус. №145. 1969. Травень.

⁵ Бацькаўшчына (Мюнхэн). №28 (107). 1952. 13 ліпеня.

⁶ Бацькаўшчына. №4 (332). 1957. 27 студзеня.

⁷ Бацькаўшчына. №7 (51). 1949. 9 сакавіка.

⁸ Беларус. №65. 1958. 25 сакавіка.

«Хто спаліў Менск?»⁸, сэрыю публікацыяў, прысьвечаных групе «ЧорныКот», генэралу Вітушку: «Партызанская вайна на Беларусі»⁹, «Беларускі партызанскі рух»¹⁰, «Беларускія партызаны на вуліцах Вільні»¹¹, «Вітушка апраўдаў давер»¹², «Вітушка шырыць змаганьне»¹³, артыкулы Ф. Кушала: «Ад Менску да Лодзі»¹⁴, «Баяздольнасьць Савецкай Арміі»¹⁵, «Беларуска–Літоўская Дывізія»¹⁶, «Наша спадчына»¹⁷ ды іншыя.

Другая крыніца — распаведы былых удзельнікаў, відавочцаў падзеяў.

Лявон Юрэвіч

⁹ Беларускае слова ў Амэрыцы (Нью Ёрк). №2. 1950. Люты.

¹⁰ Бацькаўшчына. №4—5 (186—187). 1954. 31 студзеня.

¹¹ Беларус. №1. 1950. 20 верасня.

¹² Бацькаўшчына. №41(44). 1948. 26 сьнежня.

¹³ Бацькаўшчына. №14(58). 1949. 30 чэрвеня.

¹⁴ Беларус. №1(25). 1953. 10 лютага.

¹⁵ Беларус. 1953. №№3(27), 4(28) (7, 24 лютага), №7—11 (31—35): 5, 18 красавіка, 2, 16 травня, 1 чэрвеня.

¹⁶ Беларус. №14(20). 1952. 1 лістапада.

¹⁷ Камбаганцкі Голас (Бэльгія). 1954. №1. Студзень–люты–сакавік. С. 1—3.